

بسم الله الرحمن الرحيم

دانش خانواده

درس پنجم : بررسی عوامل تحکیم بنیان خانواده

هدف کلی درس: آشنایی دانشجو با عوامل تحکیم بنیان خانواده

هدف جزئی درس: آشنایی با

مقدمه

هدف از این درس.

مفهوم شناسی مفاهیم و واژه های درس (توضیح کلید واژه ها)

۱) عوامل تحکیم

۲) خانواده

عوامل تحکیم خانواده

۱) رعایت و پایبندی به موازین شرعی

۲) رعایت حقوق و تکالیف زن و مرد

۳) محبت و مودت

۴) ساده زیستی

۵) رعایت اخلاق اسلامی

۶) استفاده از کلمات زیبا و جذاب در خطاب کردن (خوشگو باشیم)

۷) مدارا و همراهی با خانواده

۸) گذشت و عفو(صبر و تحمل)

۹) صداقت

۱۰) پرهیز از آفت حسد

۱۱) کم توقعی

۱۲) قناعت

۱۳) تأیید همدیگر

۱۴) برخورد منطقی با مشکلات

۱۵) جلوگیری از سوء تفاهم

۱۶) عدم بزرگ نمایی مشکلات

۱۷) رفتار متناسب با وضعیت روحی همسر

۱۸) آشنایی کامل اعضای خانواده با حقوق و وظایف خود

۱۹) رعایت حریم عفت و حجاب و پوشش

۲۰) پرهیز نمودن از امور هوس آلود و حرام.

- (۲۱) پرهیز از خشونت در میان خانواده
- (۲۲) رعایت سخن گفتن زن و مرد با نامحرمان
- (۲۳) عدم اختلاط زن با مردان و مردان با زنان
- (۲۴) تحکیم تکوینی خانواده از طریق فرزند

پیشنهادات

مقدمه

خانواده اولین واحد اجتماعی است که با پیوند زن و مرد تشکیل می شود و با تولد فرزندان بر تعداد اعضای آن افزوده می گردد. این واحد اجتماعی به طور طبیعی دارای غایت و هدف است و سرمایه و توان انسانی اعضای آن برای رسیدن به هدف صرف می گردد. هدف خانواده ایجاد محیط انس، لذت، آرامش و صمیمیت برای افراد است تا به کمک یکدیگر کاستی های خود را رفع کنند و نیازهای طبیعی یکدیگر را برآورده سازند؛ نیز زمینه رشد و تعالی مادی و معنوی برای دو طرف ایجاد گردد و بتوانند نسلی پاک تولید و تربیت کنند. و از مشکلات اخلاقی و فرهنگی بدور باشند و در صورت بروز بر آنها فائق آیند.

هدف از این درس

خانواده همیشه و همه جا و در بین تمامی جوامع بشری به عنوان اساسی ترین نهاد اجتماعی زیربنای جوامع و منشاء فرهنگها، تمدن ها و تاریخ بشر بوده است. پرداختن به این بنای مقدس بنیادین و حمایت و هدایت آن به جایگاه واقعی و متعالی خود، همواره سبب اصلاح خانواده بزرگ انسانی و غفلت از آن موجب دور شدن بشر از حیات حقیقی و سقوط به ورطه هلاکت و ضلالت بوده است. انسانها در زندگی خود، از دیگران تأثیر می پذیرند و بر آنها تأثیر می گذارند.^۱

فرضیه مد نظر در این درس این است که: عواملی وجود دارد که اجرایی کردن آن می تواند در تحکیم خانواده نقش مهمی را ایفا کرده و از ناهنجارها پیشگیری واز فروپاشی خانواده جلوگیری نماید.

مفهوم شناسی مفاهیم و واژه های درس

عوامل تحکیم

به دسته و مجموعه ای از هنجارها و رفتارهای اطلاق می شود که خانواده بر آن تکیه زده و در مسیر حرکت قرار می گیرد این عوامل به منزله ستونهای محکم نگه دارنده اساس و بنیان خانواده است و در ثبات یا تزلزل خانواده نقش مهمی را ایفا می کند^۲

عوامل تحکیم خانواده

(۱) رعایت و پایبندی به موازین شرعی

➤ باورها و مناسک و اعمال دینی و ارزشهای اخلاقی مذهب از عوامل مهم در ارتباطات خانوادگی و انسجام خانوادهها هستند.

➤ هنوز هم مذهب به عنوان مهمترین عامل در حفظ و حراست از کیان خانواده ها به شمار می رود.

۱ - حسن زاده صالح ، معارف قرآنی، شماره، دوره ۴، شماره ۱۵، زمستان ۱۳۹۲، ص ۴۵

➤ بر طبق شواهد تاریخی گرویدن رومیان به مسیحیت موجب کاهش شدید طلاق، زنا و همجنس‌بازی در قلمور امپراطوری رم شد.

➤ و لذا می‌توان مذهب را مهم و موثری در حفظ و ثبات خانواده‌ها و مانع عمده‌ای در جلوگیری از تزلزل ارزش‌ها و اخلاقیات به شمار آورد.

نکات دیگر اینکه:

➤ زندگی ایده‌ال در عبودیت و بندگی خداوند است

➤ و عبودیت اطاعت کامل از امر و نهی و دستورات الهی و عمل کردن به آن‌ها است که موفقیت در کسب زندگی ایده‌آل را در پی خواهد داشت.

➤ انجام واجبات و ترک محرمات، رعایت حلال و حرام و پیروی از الگوهای دینی و همچنین توکل به خدای بزرگ و توسل به انبیاء و اولیاء الهی سبب تحکیم بنیاد خانواده می‌شود.

➤ اسلام، اهل بیت پیغمبر اکرم (ص) به همین جهت زندگی آنها الگوی جهانیان است.^۳

(۲) رعایت حقوق و تکالیف زن و مرد

➤ بر اساس آیه شریفه قرآن که فرمود: «هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ»^۴ (آیا پاداش و پاسخ نیکی به جز نیکی است) لازمه عمل به این آیه شریفه احترام متقابل است.

➤ یعنی اگر به شما سلام شود، با سلامی نیکوتر سلام را پاسخ دهید، یا مانند همان را بازگردانید که خداوند حسابگر هر چیزی است.

➤ اگر زن به شوهرش احترام کرد نباید گفت: وظیفه‌اش است! باید لباسها را بشوید! وظیفه‌اش است!

➤ کی گفته وظیفه‌اش است.!! زن که وظیفه‌اش نیست لباس شما را بشوید.

➤ وظیفه‌اش نیست بچه شما را شیر دهد.

➤ فکر نکن که وظیفه‌اش است.

➤ نگویند وظیفه‌اش است.

➤ اگر می‌خواهید زندگی شیرین داشته باشید این کلمه را به زبان نیاورید.

➤ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلِمَةً عَلَى النَّاسِ مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ ضَيَّعَ مَنْ يُعُولُ»^۵ خدا لعنت کند. خدا لعنت کند، خدا لعنت کند کسی را که درست زن‌داری نمی‌کند.

➤ یعنی زندگی کسانی را که تحت تکفل او هستند فلج کرده. دنبال کار نمی‌رود و آنها را به امید خدا رها کرده.

۳ - همان، ۱۳۹۷، ص ۱۵۷

۴ - سوره الرحمن/۶۰

۵ - کلینی، محمدبن یعقوب: (۱۳۶۲). «اصول کافی»، تهران، نور، ج ۴، ص ۱۲

- «الْكَاذُ عَلَى عِيَالِهِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» کسی که زحمت می‌کشد برای زنش مثل کسی است که در جبهه جنگ می‌کند، مجاهد است.
- قَالَ الصَّادِقُ ع: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْسَنَ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ زَوْجَتِهِ»^۷ درود بر کسی که بین خودش و همسرش زندگی شیرینی داشته باشد.
- «إِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ وَ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»^۸ حضرت علی (ع) فرمود: زن ریحانه است قهرمان نیست. کارهای سنگین را روی دوش او نیاندازید.
- «لا يستجاب دعاء من يؤذي امرته» اگر مردی خانمش را اذیت کند دعایش مستجاب نمی‌شود. ولو ۲ لیتر هم گریه کند

۲) تفاهم و همکاری میان اعضای خانواده:

- مهم ترین عاملی که سبب تفاهم و همکاری اعضای خانواده می‌گردد وجود روحیه ی مشورت در خانواده است که در عین ایجاد خانواده ای مستحکم و صمیمی، بهترین محافظ در برابر مشکلات و موانع زندگی نیز هست.
- مولی علی (ع) فرمودند: «و لا ظهیر کالمشاوره؛ هیچ پشتیبانی چون مشورت نیست.»^۹
- در طول تاریخ زندگانی بشر نیز بهترین و مستحکم ترین کانون های خانوادگی، آن هایی بوده اند که در آن، زن و شوهر و فرزندان با همفکری و همکاری حرکت نموده اند.

۳) محبت و مودت

- قرآن از مودت به عنوان نعمت الهی یاد می‌کند که بین زن و مرد برقرار می‌شود:
- « وَ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^{۱۰}
- محبت می‌تواند خانواده را از خطر اضمحلال حفظ کند، دوستی به این معنی است که طرفین نمی‌خواهند محبوب خود را از دست بدهند، دوری محبوب دشوار و تلخ است.
- خداوند می‌فرماید دوستی را در اساس خلقت زن و مرد قرار داده‌ایم. پس هر چیزی که محبت را کم کند، خانواده را تهدید می‌کند، بخصوص با آسان تر شدن طلاق.
- محبت یکی از اساسی ترین نیازهای انسان است،
- بدون محبت انسان نمی‌تواند شخصیت سالم و متعادلی داشته باشد.

۶ - کلینی، محمدبن یعقوب: (۱۳۶۲). «اصول کافی»، تهران، نور، ص ۸۸

۷ - شیخ صدوق من لایحضره الفقیه ۱۳۸۰، ص ۴۴۳

۸ - کلینی، محمدبن یعقوب: (۱۳۶۲). «اصول کافی»، تهران، نور، ص ۵۱۰

۹ - نهج البلاغه للصبحی صالح، ص: ۴۷۸

۱۰ - سوره روم آیه ۲۱

- زندگی خانوادگی، بر دو پایه نیرومند مودت و رحمت استوار گشته است.
- یکی از پایه‌های ازدواج، مودت و علاقه زن و شوهر نسبت به یکدیگر است.
- زن و شوهر خوبی‌ها و نقاط مثبت یکدیگر را مورد توجه قرار می‌دهند و از صمیم قلب یکدیگر را دوست می‌دارند.
- هر یک از آنان، دیگری را نعمتی ارزشمند از جانب خدا و وسیله انس و الفت، آرامش و دلگرمی و شریک زندگی می‌شمارد و از این نعمت بزرگ قدردانی و سپاسگزاری می‌کند.
- پایه دیگر ازدواج، که در آیه به آن اشاره شده "رحمت" یعنی مهربانی و دلسوزی است،
- هر گاه یکی از زوجین به نقصان و ضعف و نیازی در همسرش مواجه شد، همدلانه فکر می‌کند،
- او فکر کند که همسرش یک انسان است و انسان بی‌نقص نیست. چنان که خود نیز بی‌عیب نمی‌باشد.
- پس با نرمی و مدارا و از روی مهربانی و دلسوزی، نقص او را در صورت امکان برطرف می‌سازد و در صورت عدم امکان، او را با همان حال می‌پذیرد. نقصانش را نادیده می‌گیرد و به زندگی ادامه می‌دهد.
- لازمه رحمت و دلسوزی، این است که چنانچه فرد خیر و صلاح خود را می‌خواهد، در همه حال خواسته‌ها و تمایلات همسرش را منظور بدارد، هر چه را برای خود می‌خواهد برای او نیز بخواهد و همواره به فکر تامین سعادت، آسایش و آرامش او نیز باشد.
- برپایه این تحلیل است که آموزه‌های قرآنی آرامش در محیط خانواده و مناسبات میان زن و شوهر و نیز پایداری آن را در پرتو مودت و مهربانی میان زن و شوهر می‌داند^{۱۱}
- بنابر این مرد و زن می‌بایست نخست به عنصر عاطفی و روانی مودت (نوعی عشق و محبت) و مهربانی (رحمت) دست یابند.
- با توجه به مطالب بالا می‌توان گفت که فقدان آرامش، مودت، عشق و مهربانی، رحمت و احسان و نیکوکاری در خانواده می‌تواند از مهم‌ترین عوامل ایجاد اختلافات خانوادگی باشد^{۱۲}

۴) ساده زیستی

- ساده‌زیستی، یکی از موضوعاتی است که در زندگی فردی و اجتماعی و مادی و معنوی انسان تاثیر بسزایی دارد.
- از نظر فرهنگ دینی ساده‌زیستی یکی از ارزش‌های متعالی به حساب می‌آید.

۱۱ - سوره روم آیه ۲۱

۱۲ - پورعیسی، ۱۳۹۴، پیشین، ص ۱۵۹

- ساده‌زیستی، پاسخ انسان‌های دانا به زندگی ناپایدار دنیاست که در پرتو آن، آرامش درون و برون حاصل می‌شود.
- بنابراین، ساده‌زیستی با نوع شناخت انسان و نگرش او به زندگی دنیا مرتبط است
- در عصر حاضر، دو نگاه افراطی و تفریطی به بهره‌مندی از مواهب الهی و مادیات دیده می‌شود.
- عده‌ای در مادیات دنیا غوطه‌ور شده و اسیر زرق و برق و تجملات آن گردیده‌اند
- و برخی مانند راهبان مسیحی و صوفیان مزور، تارک دنیا شده و از جهان ماده یا به کلی بی‌خبرند و یا می‌خواهند با زندگی زاهدانه، افکار مردم را به خود جلب کنند .
- رشد فزاینده‌ی عوامل قدرت و ثروت و ترویج مصرف‌گرایی در عصر حاضر، خطر روی آوردن به زندگی تجملاتی و فرو رفتن در مرداب دنیا را افزایش داده است.
- **ساده‌زیستی وزهد یکی از فضائل اخلاقی است** که موردتشویق و ترغیب آیات قرآن و روایات اهل بیت(ع) است.
- چنانچه در معنای زهد و ساده‌زیستی گفته‌اند: ضدّ محبت دنیا و مال را زهد گویند
- و آن عبارت است از دل برداشتن از دنیا و آستین فشاندن بر آن و اکتفاء کردن به قدر ضرورت از برای حفظ بدن که تجلی عملی آن در زندگی ساده‌زیستی و قناعت خواهد بود.
- در قرآن کریم در سوره احزاب نیز بردوری از دنیا و فریفته نشدن از آن تأکید شده است. «.....وَ مَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ»^{۱۳}. زندگی دنیا جز کالایی فریب‌دهنده چیزی نیست. « يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا »^{۱۴} «زندگی دنیا شما را فریب ندهد».
- لکن این بدان معنی نیست که مؤمنین از نعمتهای دنیا بهره‌مند نشوند و رهبانیت در پیش گیرند؛
- زیرا در جای دیگر به سختی با این باور غلط مبارزه کرده، می‌فرماید: «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَ الطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ»^{۱۵} بگوای پیامبر، چه کسی زینت‌های خدا را که برای بندگان آفریده حرام کرده و از صرف روزی حلال منع کرده است. « پس آنچه از نظر قرآن مذموم است دل بستن به دنیا و بهرمنند نساختن دیگران از نعمتهای الهی است. ۱۶
- تن آدمی شریف است به جان آدمیت نه همین لباس زیباست نشان آدمیت
- خور و خواب و خشم و شهوت شغب ۱۷ است و جهل و ظلمت حیوان خبر ندارد ز جهان آدمیت
- رسد آدمی به جایی که بجز خدا نبیند بنگر که تا چه حد است مکان آدمیت

۱۳ - سوره حدید آیه ۲۰ - آل عمران آیه ۱۸۵

۱۴ - سوره فاطر آیه ۵

۱۵ - سوره اعراف آیه ۳۲

۱۶ - پورعسی، ۱۳۹۴، پیشین، ص ۱۵۹

۱۷ - به معنای درماندگی و فتنه

۵) رعایت اخلاق اسلامی

- دارا بودن اخلاق خوش یکی از اصول بسیار مهم و سرنوشت ساز در حیات انسان‌ها است.
- خوش اخلاقی در محیط زندگی، نه تنها انسان را از انواع نگرانی‌ها و تشنجات عصبی مصون می‌دارد، بلکه عامل بسیار مؤثری برای پیروزی بر مشکلات و دشواری‌هایی است که برای انسان پیش می‌آید.
- امام صادق (ع) می‌فرماید: «لا عیش اهنأ من حسن الخلق؛ حیاتی خوش گوارتر از خوش خلقی نیست.»^{۱۸}
- در واقع، اخلاق نیک به مثابه روغنی است که از سایش و فرسودگی قطعات انسانی در اثر برخورد و اصطکاک مداوم جلوگیری می‌کند.
- آمارها نشان می‌دهد که یکی از مؤثرترین عوامل فروپاشی خانواده‌ها، سوء خلق همسران است.

۶) استفاده از کلمات زیبا و جذاب در خطاب کردن (خوشگو باشیم)

- یکی از راه‌های استحکام بنیان خانواده، توجه به ارتباط کلامی است.
- سخنان عاطفی و بهره‌گیری از کلمات دلنشین و خطاب‌های شایسته و محبت‌آمیز، مخاطب را جذب می‌کند. خواسته یا ناخواسته از گوینده راضی شده، و در دلش نوعی احساس محبت نسبت به او ایجاد می‌شود.
- اگر در خانواده‌ای مرد یا زنی با عبارات زیبا و دلپذیر همسرش را صدا کند، علاوه بر این که به فرزندان چگونه سخن گفتن را می‌آموزد، در قلب او جایگاه ویژه‌ای خواهد یافت.
- **خوش گویی:** یکی دیگر از شاخه‌های اخلاق نیک که رابطه‌ها را استوارتر و پیوندها را صمیمی‌تر می‌سازد، گفتار دلپذیر و شادی بخش است.
- کسی که گفتار مؤدبانه داشته باشد دیگران نیز با او مؤدبانه سخن خواهند گفت و گرنه... «کلوخ انداز را پاداش سنگ است.» قرآن می‌فرماید: «و قولوا للناس حسنا»^{۱۹}: و به مردم نیک بگویید؛
- امیرمؤمنان (ع) می‌فرماید: «اجملوا فی الخطاب تسمعوا جمیل الجواب»^{۲۰}، زیبا سخن بگویید تا سخن زیبا بشنوید «خطاب‌های ملاطفت‌آمیز و دلربا، روح را نوازش داده و همسر را تحت تاثیر قرار می‌دهد. بعضی از عبارات، آن قدر زیبا هستند که هرگز تا آخر عمر فراموش نمی‌شوند.
- رسول گرامی اسلام (ص) با توجه به این نکته فرمودند: «قول الرجل للمراة انی احبک لا یذهب من

۱۸ - اسماعیلی یزدی، عباس (۱۳۸۶) فرهنگ تربیت، تهران ص ۲۵۹

۱۹ - سوره بقره آیه ۸۳

۲۰ - غررالحکم، ص ۴۳۶.

قلبها ابداء.»^{۲۱} مردی که به زنش بگوید: من ترا دوست دارم، "اثر این سخن" هرگز از دل زن بیرون نمی رود. «

➤ خداوند متعال در سوره حجرات از خطاب های زشت و نفرت انگیز نهی کرده و به مسلمانان یادآور می شود که همدیگر را با نام نیک و خطاب مهربانگیر صدا کنند و از کلمات زشت و مستهجن و اهانت آمیز در روابط فیما بین استفاده نکنند «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا..... وَلَا تَنَابَرُوا بِاللُّقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»^{۲۲}؛ ای اهل ایمان! با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را خطاب نکنید چه زشت است که بعد از ایمان از نام های بد و ناروا استفاده کنید. و کسانی که توبه نمی کنند خود ستمکارانند «

➤ نام هر کس برای او عزیز و دوست داشتنی است و در ایجاد انس و الفت و تقویت ارتباط نقشی بسزا دارد.

➤ فرهنگ متعالی اسلام علاوه بر آموزش نام های نیک و سفارش به ترویج آن، کوشیده است تا مردم را در گفتگوها و خطاباتشان به سوی معاشرت نیکو و خطاب های احسن راهنمایی کند.^{۲۳}

۷) مدارا و همراهی با خانواده

➤ در زندگی مشترک میان زن و شوهر اگر مصالحه و مدارا حکمفرما نباشد بدون تردید نظام خانواده از هم گسیخته خواهد شد.

➤ به طور کلی زن و مرد در عواطف، احساسات، اخلاق و روحیات با یکدیگر متفاوتند. نباید انتظار داشت که در یک خانواده زن و مرد در تمام جزئیات با هم توافق داشته باشند.

➤ وجود تفاوت و اختلاف بین زن و مرد در نظام کلی جهان یک امر طبیعی است

➤ در محیط خانواده هر یک از زن و مرد باید به وظایف خود آشنا و در انجام آن کوتاهی نکنند

➤ و احيانا اگر در برابر کج خلقی های همسر خود قرار گرفتند، شکيبا و صبور باشند

➤ و با سعه صدر از راه گذشت و اغماض وارد شوند تا همواره خوشدل و کامیاب باشند

➤ و زندگی آن ها قرین لذت و صفا باشد^{۲۴}

➤ امام علی (علیه السلام) فرمودند: با آنان (زنان) در همه حال مدارا کنید، خوش زبان و نرمخو باشید، و در تمام امور نیکی نمائید، که عکس العمل آنان با شما به همین صورت است^{۲۵}.

➤ و فرمودند: همیشه با همسرت مدارا کن، و با او به نیکی همنشینی کن تا زندگی با صفا شود.^{۲۶}

۲۱ - شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۳.

۲۲ - سوره حجرات آیه ۱۲

۲۳ - پورعیسی، ۱۳۹۴، همان، ص ۱۵۸

۲۴ - پورعیسی، ۱۳۹۴، همان، ص ۱۵۹

۲۵ - من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص: ۵۵۴

صائب می گوید:

تارو بود عالم امکان به هم پیوستن است
عالمی را شاد کرد آن کس که یکدل شاد کرد

۸) گذشت و عفو (صبر و تحمل)

- گذشت عاملی مؤثر در تقویت و حتی ایجاد دوستی‌ها است،
- چنان که خداوند می فرماید: «وَلَا تَسْتَوِيَ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ»؛ هرگز نیکی و بدی یک سان نیست. بدی را با نیکی دفع کن، ناگاه (خواهی دید) همان کس که میان تو و او دشمنی است، گویی دوستی گرم و صمیمی است. ^{۲۷}
- زن و شوهر ممکن است گاهی نسبت به یکدیگر مرتکب خطا و اشتباه شوند،
- زن امکان دارد در مسئله خانه‌داری، پخت‌وپز توجه به فرزندان، رعایت حق شوهر دچار خطا گردد.
- مرد نیز ممکن است در رفتار و کردار، اخلاق و روش، کارگردانی نسبت به منزل، قضاوت در حق زن دچار اشتباه شود، اشتباه و خطایی که از هر دو طرف قابل گذشت و اغماض و عفو است.
- قرآن کریم می فرماید «و عاشروهن بالمعروف فان کرهتموهن فعسى ان تکرهوا شیئا و يجعل الله فیه خیرا کثیرا» ^{۲۸} با آنان، به طور شایسته رفتار کنید. و اگر از آن‌ها، (به جهتی) کراهت داشتید، (فورا تصمیم به جدایی نگیرد) چه بسا چیزی خوشایند شما نباشد و خداوند خیر فراوانی در آن قرار می دهد.
- مهمترین راه زندگی با همسر ناموافق، عمل به وظایف، گذشت و اغماض و سازش و مدارا است.
- امیرالمؤمنین (علیه السلام) می فرماید: «در همه احوال با همسرت مدارا کن و با او به نیکی معاشرت نما تا زندگی با صفا شود» ^{۲۹}
- قرآن کریم نیز درباره رفتار با فرزندان و همسران ناموافق می فرماید: «وان تعفوا و تصفحوا و تغفروا فان الله غفور رحیم» و اگر عفو کنید و چشم ببوشید و ببخشید (خدا شما را می بخشد)؛ چرا که خداوند بخشنده و مهربان است ^{۳۰}
- قرآن کریم درباره عفو بسیار تأکید می کند و آن را از اخلاق متقین می داند: «لذین ینفقون فی السراء و الضراء و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس و الله یحب المحسنین» ^{۳۱}. اهل تقوا کسانی

۲۶- مکارم الاخلاق، ص ۲۱۸

۲۷- سوره فصلت/ ۳۴

۲۸- سوره نساء/ ۱۹

۲۹- شیخ صدوق من لایحضره الفقیه ۱۳۸۰، ص ۵۵۶

۳۰- سوره تغابن/ ۱۴

۳۱- سوره آل عمران/ ۱۳۴

هستند که در وسعت و پریشانی انفاق می‌کنند، و خشم خود را فرو می‌برند و از خطای مردم می‌گذرند، و خدا نیکوکاران را دوست دارد.

➤ امام صادق (علیه السلام) فرمود: «ثلاث من مکارم الدنيا والآخرة: تعفوا عمن ظلمک، و تصل من قطعک، و تحمل اذا جهل علیک»^{۳۲} (سه چیز از رفتارهای کریمانه دنیا و آخرت است: گذشت از کسی که بر تو ستم کرده، صله رحم با رحمی که با تو بریده، بردباری نسبت به آنکه در حق تو به نادانی رفتار کرده).

➤ البته اختلافات بین زن و مرد گاهی، قابل حل و یا قابل تحمل است؛ که باید با یکدیگر مشکل را حل و یا تحمل نمایند؛

➤ ولی گاهی اختلافات قابل حل و تحمل نیست، در این صورت به دستور قرآن کریم، باید شخصی از جانب مرد و فرد دیگری از جانب زن به عنوان واسطه و میانجی بنشینند و اخلاف آن‌ها را حل کنند،

۹) حاکمیت صداقت در فضای خانواده:

➤ بی صداقتی ابتدا روح و شخصیت خود فرد را تخریب می‌سازد، سپس به خانواده و جامعه‌ی او زیان وارد می‌نماید.

➤ امام باقر(ع) فرمودند: «ان الکذب هو خراب الایمان» «دروغ، ویران گر ایمان است.»

➤ پس چگونه می‌توان انتظار داشت گناهی که ایمان را از بین می‌برد؛ به خانواده‌ای که باید بر مبنای ایمان شکل بگیرد، صدمه وارد نسازد!

۱۰) پرهیز از آفت حسد

➤ حسد آفتی در روابط خانوادگی محسوب می‌گردد.

➤ یکی از بیماریهای اخلاقی است که سلامت جسمی و روحی فرد را به خطر انداخته و موجب اختلال و برهم ریختگی امور عادی زندگی می‌شود

➤ چنان که در خانواده ی یعقوب(ع)، حسادت برادران یوسف(ع) بر او، موجب جدایی اعضای خانواده از همدیگر - هم به لحاظ بعد مکانی و هم بعد روحی و روانی - گردید؛ یوسف(ع) از کانون خانواده جدا شد و یعقوب(ع) سال ها از پسرانش دل رنجیده بود

۱۱) کم توقعی

➤ هر مرد و زنی از نظر جسمی و روحی دارای قوت و قدرتی مخصوص به خود است،

➤ در سوره بقره آیه ۲۳۳ و ۲۸۶ و انعام آیه ۱۵۲ و اعراف آیه ۴۲ و مؤمنون آیه ۶۲ به این حقیقت اشاره فرمود: «لاتکلف نفس الا وسعها» هیچ کس را تکلیف جز به اندازه وسع نکنند. لایکلف الله

۳۲ - کلینی، محمدبن یعقوب: (۱۳۶۲). «اصول کافی»، تهران، نور، ص ۱۰۷

- نفسا الا وسعها؛ خداوند احدی را جز به اندازه سعه وجودیش تکلیف ننماید.
- روی این حساب زن و شوهر، باید در مسئله درخواست‌ها و توقعات‌شان از یکدیگر، این اخلاق کریمانه، و صفت رحیمیه حضرت حق را سرمشق و الگوی خود قرار دهند. از این رو؛
 - اولاً خارج از قدرت و طاقت چه در اموری مادی، چه در امور معنوی از یکدیگر چیزی نخواهند، که تحمیل خواسته، بیرون از حد قدرت، و درخواست کاری غیر قابل تحمل ظلم است، و ظلم ظلمت روحی، و موجب عقاب الهی است.
 - ثانیاً خواسته‌های خود را به اندازه وسع و طاقت موجود قرار داده و تکالیف طبیعی و روزمره را در حدی به یکدیگر ارایه دهند و از هم بخواهند که به شیرینی و با شوق و اشتیاق انجام بگیرد. اگر بتوانند، که می‌توانند از یکدیگر کم‌توقع باشند، که کم‌توقعی اخلاق حق، و خوی انبیا و امامان، و از ویژگی‌های اولیای الهی است.^{۳۳}

۱۲) قناعت

- قناعت در اصطلاح به معنای بسنده کردن به قسمت خویش و خوشنود بودن آمده است.
- یکی از خصایص بارزی که می‌تواند احساس رضایتمندی را در کانون خانواده حاکم کند، قناعت است.
- قناعت ابعاد وسیعی دارد همانند قناعت مالی و اقتصادی..
- قناعت مالی علاوه بر این که آرامش روانی در پی دارد می‌تواند در تنظیم دخل و خرج زندگی و برقراری تعادل اقتصادی تاثیر مستقیم داشته باشد.
- قناعت در زندگی باعث می‌شود تا انسان نسبت به داشته‌های خود راضی باشد.
- قناعت باعث سکون روحی و عدم ایجاد خصلت‌ها و حالات مخرب دنیوی و اخروی همچون حرص و ولع و دنیا طلبی و یا حتی به قولی استرس و فشار خون و سکت و هزاران بیماری امروزی که ناشی از فشارهای روحی و روانی اند می‌باشد.

۱۳) تأیید همدیگر

- در روابط زناشویی‌تان به طریقی رفتارهای مطلوب همسرتان را مورد توجه قرار دهید و تأیید کنید.
- همسر شما باید بفهمد که برای او ارزش قائل هستید.
- تشویق، تأیید و بیان نکات مثبت، باید به طور آشکار و یا در جمع باشد
- و تذکر نکات منفی و انتقاد باید به شکل محرمانه و در تنهایی صورت گیرد.
- رعایت اخلاق نیکو و رعایت ادب و احترام متقابل در خانواده لازمه استحکام بنیان خانواده می‌باشد

۳۳ - قرائتی، محسن، (۱۳۸۲) تفسیر نور ج ۹، ص ۳۵۴.

- بطوریکه هیچ چیز دیگری جای آنرا نمی‌گیرد.
- رسول خدا(صلی الله علیه و آله وسلم) فرمودند: کسی که زن می‌گیرد، باید او را احترام کند^{۳۴}.

(۱۴) برخورد منطقی با مشکلات

- باید در نظر داشت که مشکل یک طرف و شیوه‌ی برخورد با مشکل طرف دیگر است.
- به جای اتخاذ روش پرخاشگرانه، خشونت‌آمیز و بدبینانه، بهتر است روش مسالمت‌آمیز، صمیمانه و خوش‌بینانه را انتخاب کرد.
- اگر رفتاری برای شما مبهم است، ساده‌ترین راه این است که از همسرتان سؤال کنید هدف شما از انجام این کار چیست؟
- منظور شما از این حرف چیست؟
- چرا این گونه رفتار می‌کنی؟
- چطور شد که این گونه عمل کردی؟
- لازم به ذکر است که عدم وجود روحیه‌ی صبر و پایداری و متانت در فراز و فرودهای زندگی باعث از هم پاشیدگی خانواده می‌گردد^{۳۵}.

(۱۵) جلوگیری از سوء تفاهم

- مهم‌ترین و شایع‌ترین عامل ایجاد مسائل و مشکلات زناشویی، سوء ارتباطات و سوء تفاهمات است.
- هر زن و مردی به سهم خود مسئولیت دارند که از به وجود آمدن این مسائل پیش‌گیری کنند
- و در اولین فرصت ممکن، به حل و فصل آن‌ها بپردازند.
- قابل ذکر است که رازداری یکی از شروط مهم وفاداری و مانع بسیاری از سوء تفاهمات است.
- زیرا سوء تفاهمات به صورت یک فرآیند مخرب و پیش‌رونده عمل می‌کنند.
- گاهی یک سوء تفاهم کوچک مانند گلوله‌ی برفی است که بر اثر غلطیدن از فراز کوه به تدریج به یک برف کوچ عظیم تبدیل می‌شود.^{۳۶}

(۱۶) عدم بزرگ‌نمایی مشکلات

- از کاه، کوه نسازید و مسایل را بزرگ نکنید،
- بداینده که در زندگی افراد خوش بین کاه و کوه هر دو وجود دارد
- ولی در زندگی افراد بدبین فقط کوه وجود دارد،

۳۴ - مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱، ص: ۴۱۲

۳۵ - پورعیسی، ۱۳۹۴ همان، ص ۱۶۳.

- زیرا آن‌ها از هر کاه، کوهی می‌سازند و در برابر آن اظهار عجز می‌کنند.
- مسائل کوچک می‌توانند در نهایت به اختلافاتی چاره‌ناپذیر تبدیل شوند^{۳۷}

(۱۷) رفتار متناسب با وضعیت روحی همسر

- یکی از عوامل استحکام بخش درک حالات و روحيات یکدیگر راست .
- شاید هیچ عاملی به اندازه ی درک متقابل روحيات در زندگي خانوادگي، نمی تواند آرامش بخش و سازنده باشد.
- از وضعیت روحی همسران درک درستی داشته باشید و متناسب با آن رفتار کنید.
- همسرانی که روحیه همسران‌شان را می‌شناسند و می‌دانند در وضعیت‌های مختلف روحی او، چگونه با او برخورد نمایند بدون شک زندگي موفقي خواهند داشت.

(۱۸) آشنایی کامل اعضای خانواده با حقوق و وظایف خود

- حق و وظیفه (تکلیف) از هم جدا نیستند، یعنی هر کس حقی داشته باشد،
- در مقابل وظیفه‌ای (تکلیفی) نیز دارد و بالعکس.
- این موضوع در مورد تمام افراد بشر ثابت است و تنها خداست که حقوقی دارد
- اما وظیفه‌ای بر او نیست. بدیهی است که اعضای خانواده نیز نسبت به هم حقوق و وظایفی دارند که به ترتیب ذیل است:

الف) حق والدین بر فرزندان

ب) حق فرزندان بر والدین

ج) وظیفه‌ی هر یک از زن و مرد نسبت به کل خانواده

د) حقوق و وظایف زن و شوهر نسبت به یکدیگر^{۳۸}

(۱۹) رعایت حریم عفت و حجاب و پوشش :

- یکی از عوامل مهم استحکام خانواده ، رعایت حجاب است
- قرآن می‌فرماید: «یاایها النبی قل لازواجک و بناتک و نساء المؤمنین یدنین علیهن من جلا بیبهن ذلک ادنی ان یعرفن فلا یؤذین»^{۳۹} ای پیامبر! به همسران و دختران و زنان مؤمنان بگو، جلیب‌ها (روسری‌های بلند یا چادر) خود را بر خویش فرو افکنند این کار، برای این که شناخته شود و مورد آزار قرار نگیرند، بهتر است. در این پوشش واجب، تنها چهره و دو دست، استثنا شده است.
- اگر حجاب در جامعه ای کاملاً رعایت شود

۳۷ - پورعیسی، ۱۳۹۴ همان، ص ۱۶۴

- و روابط جنسی به محیط خانواده محدود گردد،
- گروه جوانان به ازدواج تمایل بیشتری پیدا می کنند
- و خانواده های تشکیل شده نیز ثبات بیشتری خواهند گرفت
- در حالی که اگر خودنمائی و آرایش و تحریک در یک اجتماع بشری رواج پیدا کند
- و روابط جنسی در غیر محیط خانواده مُیسر گردد، هیچ وقت جوانان مشکلات ازدواج را نخواهند پذیرفت و به آن تن نخواهند داد.
- بلکه خانواده های تشکیل شده نیز دائماً در حال تزلزل می گردند
- زیرا مردان با دیدن زنان بی حجاب تحریک شده و آسیب پذیر می شوند
- و در نتیجه کانون گرم خانوادگی بسردی می گراید
- و محبت در خانواده جای خود را به تنفر خواهد داد،
- چون همسر قانونی رقیب و مانع روابط جدید جنسی به حساب می آید
- بی تردید نهاد خانواده تنها با پاسداری از حجاب اسلامی درخشش و بالندگی لازم را پیدا خواهد کرد

- **(۲۰) پرهیز نمودن از امور هوس آلود و حرام:** «و قل للمؤمنات یغضن من ابصارهن»^{۴۰} به زنان با ایمان بگو، چشم‌های خود را از نگاه‌های هوس آلود فرو گیرند.
- غض در لغت به معنای کاهش دادن است
- و غض بصر، یعنی کاهش دادن نگاه،
- به دیگر سخن، یعنی خیره نشدن و تماشا نکردن
- و به اصطلاح، نظر استقلالی نیفکند^{۴۱}
- البته چشم پوشی از این امر مربوط به زنان و مردان است .
- رسول خدا(صلی الله علیه و آله وسلم) به حولا فرمودند: زر و زیور خود را در منظر و دیدگاه غیرشوهر مگذار، در غیاب شوهر خود را خوشبو مکن، روسری خود را که جلب نظر می کند، و مچ دست را نشان مده، اگر چنین کنید دینتان را تباه و خدا را به خشم آورده اید^{۴۲} .

(۲۱) پرهیز از خشونت در میان خانواده

- خانواده اساسی ترین نهادی است که به اعضای خود احساس امنیت و آرامش می دهد

۴۰ - سوره نور/۳۱

۴۱ - راغب اصفهانی حسن بن محمد ، (۱۴۰۴ق). مفردات زاغب، بی نا، مصر، چاپ دوم

۴۲ - مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۴، ص: ۲۳۹

- و مهمترین فضای ارضای نیازهای طبیعی و جنسی انسانها است.
- این نهاد طی هزاران سال پایدارترین و مؤثرترین وسیله حفظ ویژگی های فرهنگی و عامل انتقال آنها به نسل های بعدی بوده است.
- اما وجود خشونت در خانواده اضطراب و ناامنی را گسترش می دهد که پیامد آن بیماریهای روان تنی، گسترش پدیده قتلهای خانوادگی، همسرکشی و کودک آزاری است.
- کارشناسان اجتماعی معتقدند خشونت در خانواده ، نشان رشد خشونت در سطح جامعه است
- خشونت در درون خانواده از دو جهت تأثیرگذار است: شخصی و اجتماعی.
- در جنبه شخصی، قربانی خشونت آسیب بدنی می بیند، تحقیر می شود. شخص خشونت دیده اگر کودک باشد، تا آخر عمر بقایای آثار خشونت با او همراه است.
- از بعد اجتماعی نیز خشونت‌های خانوادگی نوعی بی اعتمادی نسبت به افراد به وجود می آورد
- خشونت در خانواده یک مسأله خصوصی نیست. وقتی پدر یا مادری فرزندش را کتک می زند اثرات سوء این حرکت در نسل بعد باقی می ماند و مسأله گردش خشونت مطرح می شود. چه کودک خود قربانی پرخاشگری و خشونت باشد و چه شاهد خشونت به سایر افراد خانواده. این گردش خشونت از نسلی به نسل دیگر ادامه خواهد داشت و به این ترتیب پایانی برای خشونت وجود ندارد^{۴۳}
- *نمونه های خشونت که درقرآن بیان شده است - جریان هایبیل و قابیل(سوره مائده ۳/ - جریان حضرت یوسف (سوره یوسف /ایات ۸-۸۵/۸ و ۴۳)-جریان زن فرعون(سوره ابراهیم ۳/ و تحریم ۱۱/) - جریان کشتن فرزندان به بهانه ترس از فقر(اسرا /۳۱) و.....
- قرآن میفرماید از خشونت پرهیز کنید و ارتباطات سالم و پسندیده داشته باشید «وَ عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^{۴۴} با همسران خود به شایستگی و معروف رفتار نمائید
- از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود: «إِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ لَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»^{۴۵} یعنی زن مانند یک دسته گل است، مانند یک قهرمان نیست. با زن به همان شکلی که با یک قهرمان رفتار می کنید، رفتار نکنید؛ بلکه آن طوری که با یک دسته گل رفتار می کنید با زن رفتار کنید

۴۳ - همشهری شماره ۲۹۰۵ ، جامعه شناسی خشونت اثر دکتر بهروز مرادی.

۴۴ - سوره بقره، آیه ۲۲۳

۴۵ - این روایت از امیرالمؤمنین علیه السلام در نهج البلاغه ضمن وصایای آن حضرت به امام مجتبی هم وارد شده. نهج البلاغه فیض، ص ۹۳۹

- و میفرماید: «أَحْسَنُ النَّاسِ إِيْمَانًا أَلْفَهُمْ بِأَهْلِهِ وَ أَنَا أَلْفَكُمْ بِأَهْلِي»^{۴۶} بهترین مردم در دریافت حقیقت ایمان کسی است که نسبت به همسر و اهل خویش مهربانتر باشد و من «رسول خدا» نسبت به خانواده ام از همه شما مهربانترم.
- در جای دیگری می فرماید «خياركم خياركم لِنِسَائِهِمْ»^{۴۷} شایسته ترین شما خوش رفتارترین شما با زنانشان هستند.

۲۲) رعایت سخن گفتن زن و مرد با نامحرمان:

- در قرآن کریم، درباره شیوه سخن گفتن زنان با نامحرمان چنین آمده است: «فلا تخضعن بالقول فيطمع الذي في قلبه مرض»^{۴۸} به گونه‌ای هوس‌انگیز سخن نگویند که بیماردلان در طمع کنند.
- منظور سخن گفتن زنان همراه با خضوع است که در آیه شریفه از آن نهی شده است؛ یعنی نازک و لطیف کردن صدا با مردان، به گونه‌ای که آن‌ها درباره زن، گمان بد کنند و تحریک شوند^{۴۹} که البته مربوط به هر دو صنف می باشد

۲۲) عدم اختلاط زن با مردان و مردان با زنان:

- قرآن کریم، به صراحت به زنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: و قرن فی بیوتکن^{۵۰} در خانه‌های خود بمانید. اگر هم گفته شود
- این دستور به لحاظ مسائل سیاسی و اجتماعی خاص بوده است.
- ولی آیات دیگری نیز بر این مسئله، به تصریح یا به کنایه دلالت دارند: و اذا سالتموهن متاعا فسلوهن من وراء حجاب ذلکم اطهر لقلوبکم و قلوبهن»^{۵۱} هنگامی که چیزی از وسایل زندگی را از آنان (همسران پیامبر) می‌خواهید، از پشت پرده بخواهید. این کار برای پاکی دل‌های شما و آنان بهتر است. روشن است که مخاطب این سفارش، فقط همسران پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نبوده، بلکه همه زنان را در بر می‌گیرد.

۲۴) تحکیم تکوینی خانواده از طریق فرزند

- فرزند چون وجود مشترک پدر و مادر را در خود دارد، و سرنوشت او برای هر دو مهم است، سبب می‌شود که پدر و مادر با توجه به وجود او، برخی از ناملایمات را تحمل کرده و زود تصمیم به

۴۶ - نهج الفصاحه، ش ۱۴۷۷

۴۷ - وسایل، ج ۷، ۱۳۰

۴۸ - سوره احزاب/۳۲

۴۹ - زمخشری، الکشاف عن الحقائق غوامض التنزیل (۱۳۶۰)، قم، ادب الحوزه، بی تا، ج ۳، ابوالفضل رشیدالدین میبیدی، کشف

الاسرار و عدة الابرار، تهران، انتشارات امیرکبیر، ج ۴، ص ۲۷۰

۵۰ - سوره احزاب/۳۳

۵۱ - سوره احزاب/۵۳

جدایی و فروپاشی خانواده خویش نشوند.

- داشتن فرزند در زندگی می‌تواند عامل استحکام خانواده و رابطه محکم‌تری بین پدر و مادرش باشد، به خصوص در دنیایی که تکیه بر محسوس است،
- فرزند موجودی است که وجود خارجی و ملموس دارد، می‌تواند خاطر والدین را به خویش معطوف کند و سبب شود که والدین، احساس کنند یک موجود واقعی و محسوس و ملموس آن دو را به هم پیوند می‌دهد. لذا وجود فرزند، به طور طبیعی و برای انسانهای سالم از عوامل مهمی است که شخص را به سوی ازدواج می‌کشاند^{۵۲}

پیشنهادات

- با توجه به بیان و توضیح و تشریح عوامل تحکیم خانواده در این مقاله پیشنهاد می‌گردد با اجرایی کردن عوامل گفته شده که به یقین در تحکیم بنیان خانواده موثر می‌باشند اگر به موارد زیر بیشتر توجه گردد در پیشگیری از مشکلات اخلاقی و اجتماعی و فروپاشی خانواده تاثیر بسزای خواهد داشت
۱. تشویق به گزینش صحیح و ارائه معیارهای صحیح گزینش
 ۲. دانستن مهارتهای زندگی و بکارگیری آنها
 ۳. تشویق افراد جامعه به اصلاح (حفظ روابط)
 ۴. صرف نظر کردن از پاره‌ای حقوق به خاطر صلح(گذشت و مدارا کردن)
 ۵. منفور جلوه دادن ناهنجارها با آموزش زیر بنای در خانواده ها^{۵۳}
 ۶. توجه به مسایل و احکام دینی و مذهبی
 ۷. هدف گذاری و عاقبت اندیشی و اینکه چرا تشکیل خانواده داده شده است
 ۸. داشتن شخصیت اجتماعی و توجه به شخصیت طرف مقابل و متشخص بار آوردن فرزندان با تربیت صحیح
 ۹. توجه به تعلیم و تربیت صحیح و درست
 ۱۰. انتخاب معیارهای درست برای زندگی و اجرا کردن آن در محیط خانواده

۵۲ - پورعیسی، ۱۳۹۴ همان، ۱۶۷

۵۳ - وحیدی، محمد، فلسفه و اسرار احکام، قم، مرکز نشر هاجر